

01. INNOVATIEVE LANDBOUW BIJ DRONTEN.

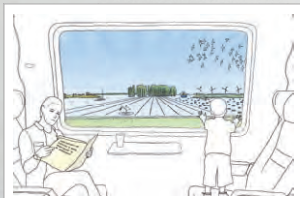
02. RUIGTE LANGS DE RANDDIJK.

03. RECREATIE OP DE KNARDIJK.

04. WAAR WIJ WILLEN WERKEN.

05. VRIJ ZICHT OVER HET IJSSELMEER.

06. DE NIEUWE GENERATIE PIONIERS.

DE NIEUWE GENERATIE PIONIERS

WAAR WIJ WILLEN WONEN

DOOR MARGOT OVERVOORDE,
ANNA KOZERA, ABEL COENEN

ALS INZENDING AAN DE EO WIJERSPRIJSVRAAG
REGIO OOSTELIJK FLEVOLAND

Waters

JUNI 2023

De nieuwe generatie pioniers

Margot Overvoorde
Anna Kozera
Abel Coenen

Oostelijk Flevoland en haar bewoners hebben ons verrast. Niet alleen door de fascinerende historie van het land waar eerst zee was, waar door strenge selectie een samenleving is bedacht. Niet alleen door de strak gecontroleerde en geordende landbouwkavels, die ondertussen al veel meer variatie kennen in gewas, teeltsysteem, gebruik, eigendom en grootte. Maar vooral door de Flevolandse die gepassioneerd zijn over hun provincie; van de eerste generatie bewoners tot aan degenen die nog aan het opbouwen zijn.

We leerden dat Flevoland vooral wordt gewaardeerd door de mensen die er opgroeien en werken – en door ontwerpers. Bij anderen zal vooral de leegte, de wind en het gemis aan menselijke maat indruk maken. 66 jaar na de inpoldering kent Oostelijk Flevoland meerdere generaties bewoners en gebruikers. De kavels zijn diverse keren van eigenaar veranderd. De bossen zijn niet meer jong maar volgroeid.

Een zee aan ruimte en van grote economische waarde voor Nederland. Tegelijk staat die ruimte onder grote druk en is ons begrip van 'waarde' onderwerp van debat. Het is niet langer vanzelfsprekend dat een hoge voedselproductie boven alles gaat. Het eenzijdige profiel als voedselpolder dreigt nu de toekomst van het piepjonge landschap te beperken. Behalve als we op dit moment de juiste keuzes durven te maken, die de regio verder tot groei en bloei aanzetten.

‘Ga nu de Zuiderzee zien, eer het te laat is.’

Thijssse beschreef begin vorige eeuw zijn natuurpercepties in de Verkade-albums. Zijn zeer geromantiseerde kijk op het landschap bereikte veel Nederlanders. Hij beschreef een grote soortenrijkdom langs akkerranden en in de weilanden, waarbij natuur en landbouw als één werden beschouwd: het 'natuurlijke' landschap.

Zijn fietstocht 'Langs de Zuiderzee' (1914) zou er nu totaal anders hebben uitgezien. In krap een eeuw is de zee een binnenmeer geworden en sinds de jaren '50 voor een groot deel ingepolderd. De met dijken omringde Noordoostpolder, Zuidelijk en Oostelijk Flevoland vormen een strak ontworpen provincie. In de polders waren functies van elkaar gescheiden, in hun eigen hokje en precies zo aangelegd zoals het van de tekentafels kwam.

Het uiterlijk van de polders (of eigenlijk: droogmakerijen) is een gevolg van het technocratisch denken, zoals de planners en ontwerpers van het Rijksdienst van de IJsselmeerpolders zich de ideale situatie voorstelden. Dorpen en steden met voorzieningen, op gelijke afstand van elkaar. Een ontwateringssysteem van greppels, sloten, tochten en vaarten. De natuur vindt zijn plek aan de randen en op de 'slechte gronden' – overigens op wereldschaal gezien nog steeds super landbouwgronden.

De mens werd in die tijd niet gezien als een onderdeel van de natuur, maar juist als een controlerende en ordenende tegenstelling van die onvoorspelbare, zelfs bedreigende natuur. 'Natuur' in contrast met 'cultuur'; een groter verschil met het denken van Thijssse is er niet.

Polderpioniers

De behoefte om het landschap zo sterk te controleren is in feite een collectieve stressreactie, zo net na de Tweede Wereldoorlog. Het veiligstellen van de nationale voedsel- en drinkwatervoorziening en de urgente woningbouw was boven alles leidend. Een plan van bovenaf was noodzakelijk, en het heeft gewerkt.

Het andere verhaal van Flevoland begint juist onderaan: bij de mensen. De polderpioniers werden vanaf de jaren '50 geselecteerd om Flevoland mede op te bouwen. Zij werden door de selectieambtenaren gekozen om naar de polder te komen. Vele anderen werden teleurgesteld. Er werd actief gezocht naar 'goede boeren', getrouwd, met agrarische kennis en ervaring, met maatschappelijke betrokkenheid en met een flinke dosis doorzettingsvermogen. Ze kwamen met hun dromen naar een leeg landschap. Ieder zijn eigen rechthoekige akker met de beste gronden van de wereld.

Een toekomstbestendige polder

Oostelijk Flevoland is het resultaat van optimisme en experimenteerdrijf, gestuurd door de vraag om extra land voor voedsel en huisvesting. Nog steeds is de regio vooruitstrevend, innovatief en trekt het avontuurlijke ondernemers aan. De polder is uitermate productief, zelfs op een wereldschaal. Ze lijkt daarmee 'af' maar is dat geenszins.

1. Door klimaatverandering, met extremere buien en hogere piekafvoeren in combinatie met een hogere zeespiegel, zijn er vaker periodes van extreem veel water. Het poldersysteem is echter gebaseerd op drooghouden en kent lage grondwaterstanden, dus er is nauwelijks ruimte voor extra waterberging.
2. Tegelijk zorgen langere tijden van droogte voor een tekort aan water op het land. Boeren zijn dan geneigd op te pompen uit diepere bodemlagen, maar die bevatten juist nog een aandeel zout waardoor het oppervlaktewater vervuult. Slecht voor de akkerbouw en de natuurkwaliteit van de sloten.
3. Al jaren zien we de trend dat de diversiteit van soorten in het landelijk gebied afneemt. De intensieve landbouw geeft stikstof en fosfaten af naar de omgeving en op de plek van de akkers staat een rijk bodemleven onder druk. Voor veel dieren is er in de polder nauwelijks iets te halen.
4. Ten slotte zien we dat de dorpen en steden het lastig hebben. Als het gaat om het behoud van jonge, welvarende gezinnen en hoger opgeleiden, en een diversiteit aan arbeidsplekken is er met name in Lelystad nog flink wat te winnen.

Dit alles vraagt ruimte, maar elke vierkante meter in de polder dient al een functie. Vaak is dit er slechts één: landbouw, bos, water, infra of bebouwing. Doordat de economische waarde van landbouwgrond ongekend groot is beperkt het andere functies. Dit systeem zit een multifunctioneel en toekomstbestendig landschap voor plant, dier én mens in de weg. Als we niets doen dreigt het vast te lopen. De ruimtelijke opgave is het zoeken naar wat er op systeemniveau nodig is voor een toekomstbestendige polder.

Buiten de hokjes kleuren

Door meer differentiatie toe te laten en buiten de hokjes te kleuren, hervindt de regio haar identiteit op nationale schaal. De koploperspositie in de landbouw wordt niet losgelaten maar verbreed tot plantaardige productiepolder. Naast voedsel levert het andere plantaardige producten zoals vezels voor bio-based bouwen en aquatische teelten. Er is al veel pioniersgeest vanuit de voedselteelt; met een breder profiel kan de regio verdere innovatie aanwakkeren.

Oostelijk Flevoland is daarmee onderdeel van een plantaardig productienetwerk, met Lelystad als deel van de Metropoolregio Amsterdam. De regio is krachtig met verschillende opleidings- en onderzoeksinstellingen op het gebied van landbouw en natuurontwikkeling. De pioniersgeest is straks de grote identiteitsdrager.

Voedingsbodem voor groei

De regio komt van boven, de initiatieven van onderen. Er zal strenger gekeken moeten worden naar de huidige vorm van landbouw. Naast de waarde vanuit winst speelt ook de waarde voor de omgeving en de regio zelf. Ons programma Bewust Beter Boeren bundelt integraal natuur-, water en landbouwbeleid tot een meerjarenplan met financieringsmodel. Niet om boeren meer beperkingen op te leggen maar te stimuleren niet enkel te produceren voor een goedkope (buitenlandse) markt. Van een systeem dat draait om kwantiteit stuurt het op kwaliteit en identiteit. Elke grondeigenaar beschikt over diverse mogelijkheden op zijn land, afhankelijk van zijn positie in de regio.

Die set mogelijkheden biedt elke grondeigenaar in Oostelijk Flevoland de individuele ruimte om te innoveren. Ter verbreding van zijn bedrijf, ten gunste van de omgeving, als onderdeel van een lokale korte keten. Bijvoorbeeld door bos aan te planten, oppervlaktewater te maken, riet te telen of het erf te verdichten; de keuze is aan de individuele grondeigenaar. Per kavel liggen verschillende accenten, afhankelijk van de positie in het grotere geheel.

Tussen ruimte en ruigte

De polder is een recente, door de mens gemaakte verschijningsvorm. Het oorspronkelijke landschap is een dynamische delta met oude rivierstromen en veengebieden die later zee werden. Die dynamiek lijkt er helemaal uit te zijn, maar de natuur haalt ons in. De meanderende kreken bevatten restanten van veengrond en door inklinking komen oude rivieroevers voorzichtig naar het oppervlak. Deze patronen bieden een argument om in deze zones door de starre rechtlijnigheid heen te kijken.

Op basis van deze patronen introduceren we meer dynamiek in de randen; deze omarmen het open landschap. We introduceren 'nature based solutions': door te vernatten, bebossen of te verruigen, wordt de natuurwaarde vergroot en productiemogelijkheden verbreed. Deze zones verbinden verschillende natuurgebieden met elkaar, waardoor een beter netwerk ontstaat langs de Natte As naar het zuiden, en haaks tussen Veluwe, Oostvaardersplassen richting Marker Wadden. Bovendien dragen deze drie zones bij aan een versterkte identiteit van het landelijk gebied en aan de kernen die daarbinnen liggen. Lelystad krijgt een sterkere positie als stad in de Nieuwe Natuur. Dronten is de stad in de Nieuwe Landbouw. Tussen ruigte en ruimte vertellen de gebieden elk hun eigen verhaal, waaraan mensen zich kunnen verbinden.

Hoopvolle toekomst

De polder is nog niet af. Sterker: het is pas halverwege van waar het kan komen. Er ligt vanuit de huidige tijd een megakans om juist hoopvol naar de toekomst te kijken en deze volledig, plant-gebaseerd vorm te geven. Hier is de aanleiding, de ruimte, de voedingsbodem en de ondernemerszin om het tij te keren. De regio komt in haar kracht door de bestaande bestuurders en grondeigenaren opnieuw uit te dagen en nieuwe mensen te verleiden naar de polder te komen. Oostelijk Flevoland kan weer vooroplopen en binnen de EU of zelfs of wereldniveau een inspiratie zijn.

De nieuwe generatie pioniers vormen gezamenlijk de unieke identiteit om verder te groeien, van een statische polder naar een divers productielandschap.

Fascinatie

Het maakbare landschap, met een maakbare samenleving

Nieuw land, Ben Hansen, ANP Historisch Archief

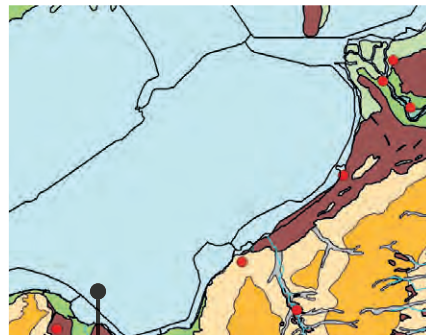
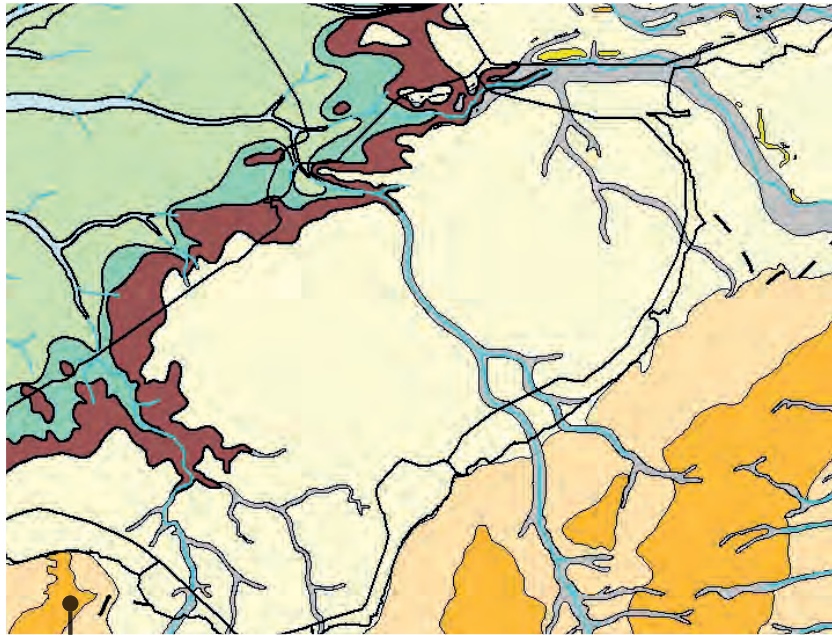

Gerrit de Graaff, De Veluwenaar

Fascinatie

Statisch en dynamisch

Indeling kavels zoals uitgegeven na inpoldering

Huidige indeling van kavels na 60 jaar aan samenvoeging, uitruil en herverkaveling + diversiteit aan gewassen en teelten (ESA)

5000 v Chr

1500 na Chr

1957

2023

2060 ?

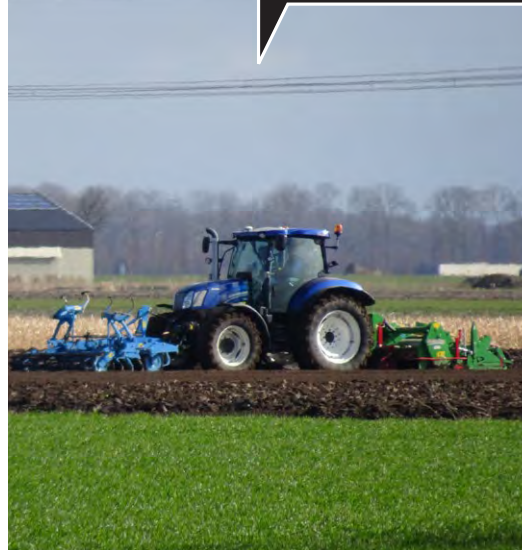
Fascinatie

Leren van de Flevolandse

'FLEVOLAND KNALT!'

'FLEVOLAND IS NOG NIET AF'

'DE ENIGEN DIE HET LANDSCHAP VAN FLEVOLAND WAARDEREN, ZIJN DE RUIMTELIJKE ONTWERPERS EN DE FLEVOLANDERS ZELF'

'DE BOMEN GROEIEN HIER MEER DAN TWEE KEER ZO SNEL'

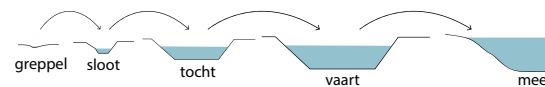
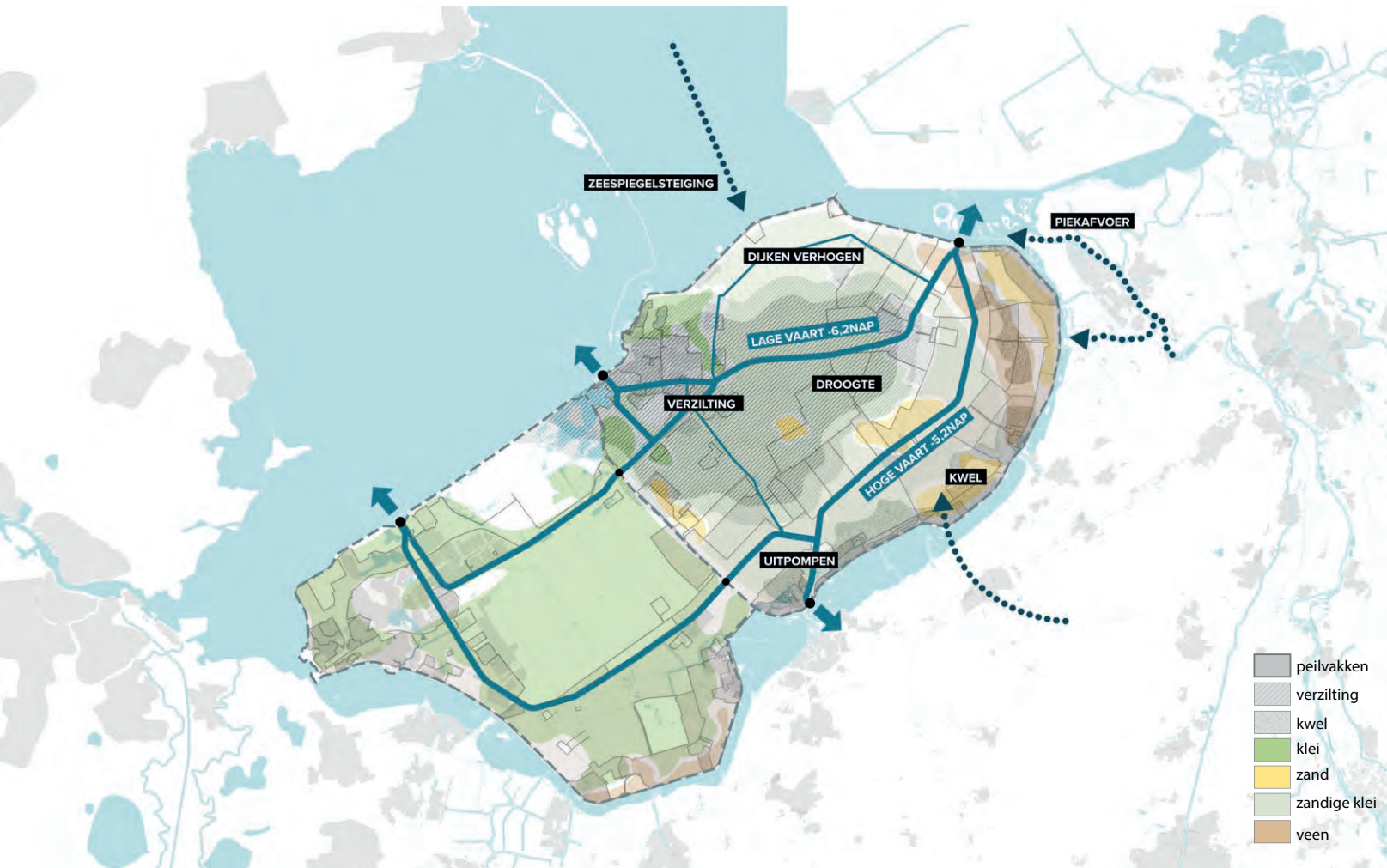

De nieuwe generatie pioniers

Analyse

Opgave bodem en water

Opgave

Droogte en verziltig tegengaan door meer regenwater en kwel vast te houden.

Van een statisch en technisch watersysteem naar een natuurlijk en dynamisch watersysteem.

Analyse

Opgave natuur en recreatie

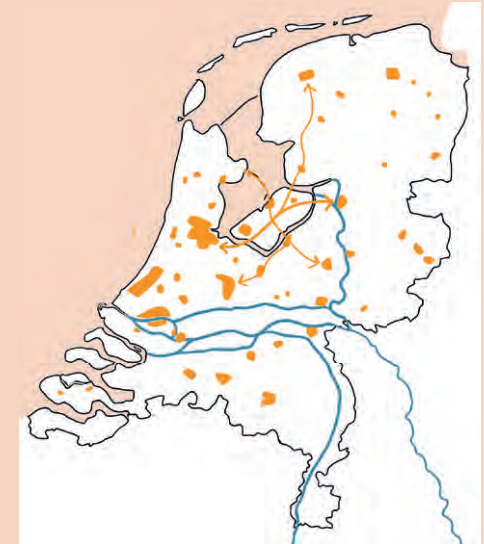
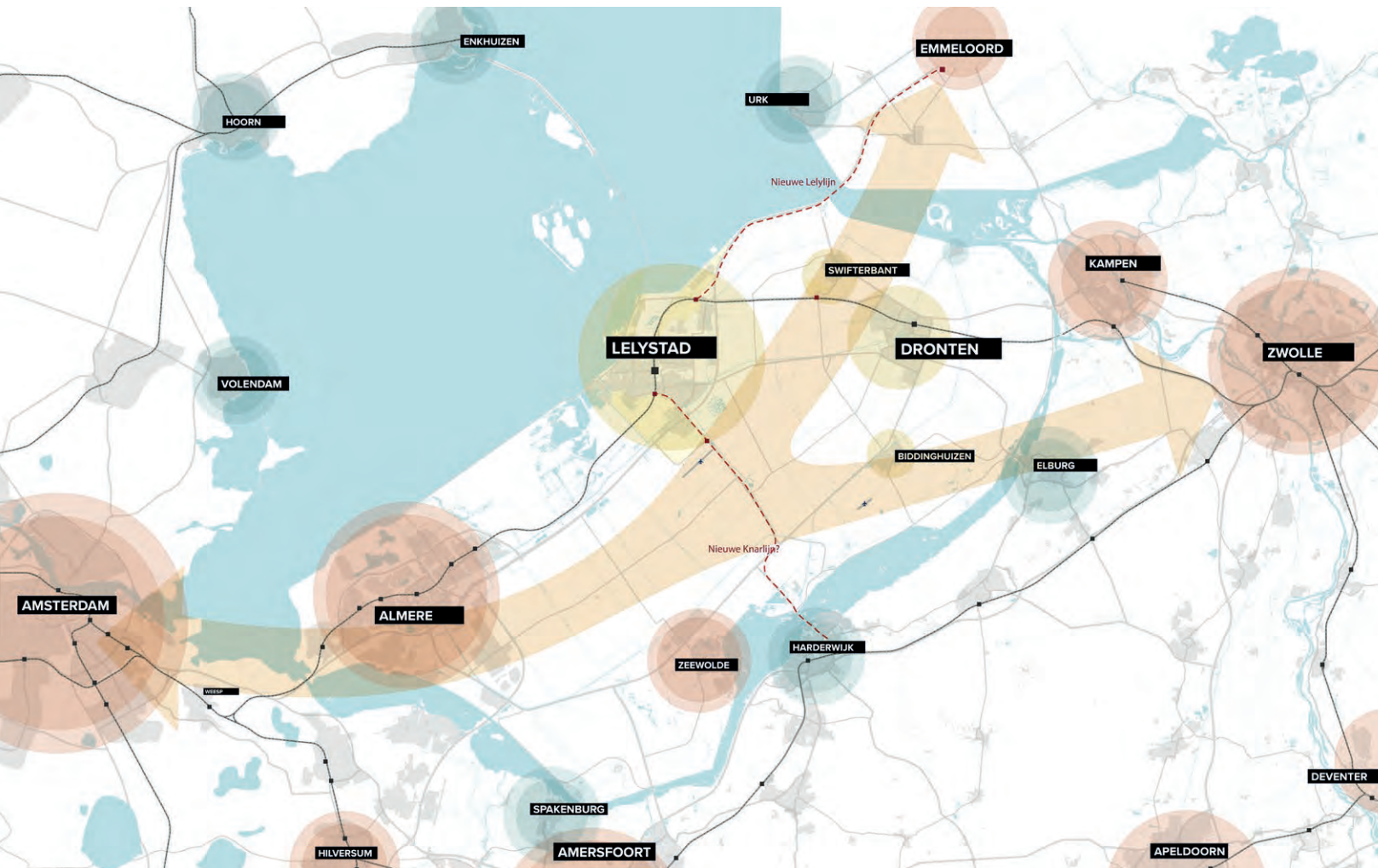
Opgave

De ecologische waarde van de regio vergroten door meer natuur op de grens van water en land toe te voegen.

Van losliggende natuurgebieden naar een verbonden netwerk van biotopen.

Analyse

Opgave steden en netwerken

Opgave

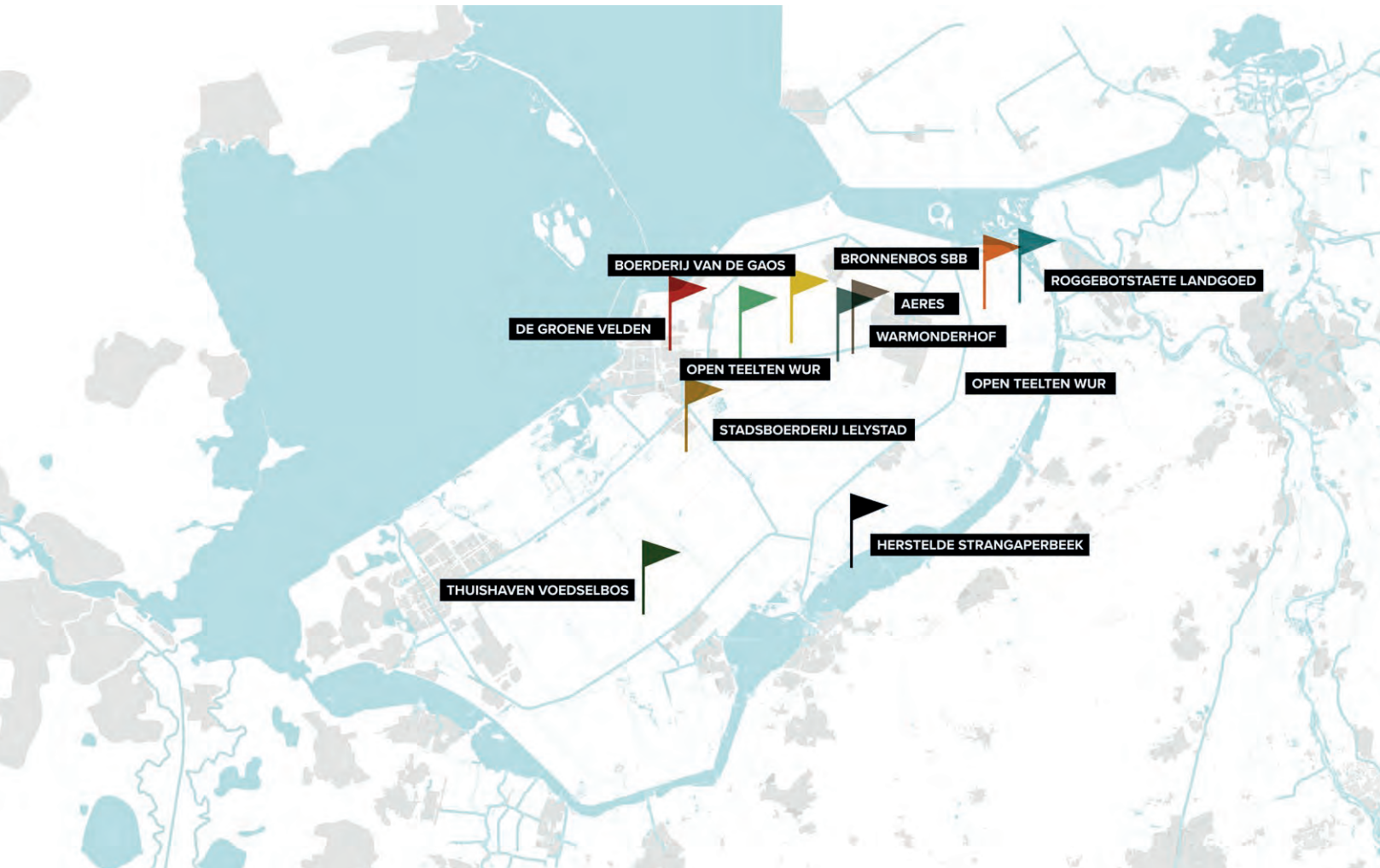
Steden en dorpen missen soms nog identiteit. Lelystad versterkt de positie als Stad in de Nieuwe Natuur en Dronten als Stad in de Nieuwe Landbouw.

De regio ligt super centraal, maar kan beter worden verbonden met de Amsterdam en Zwolle via spoorlijn en fietsroutes.

Analyse

Pionieren in de polder

Opgave

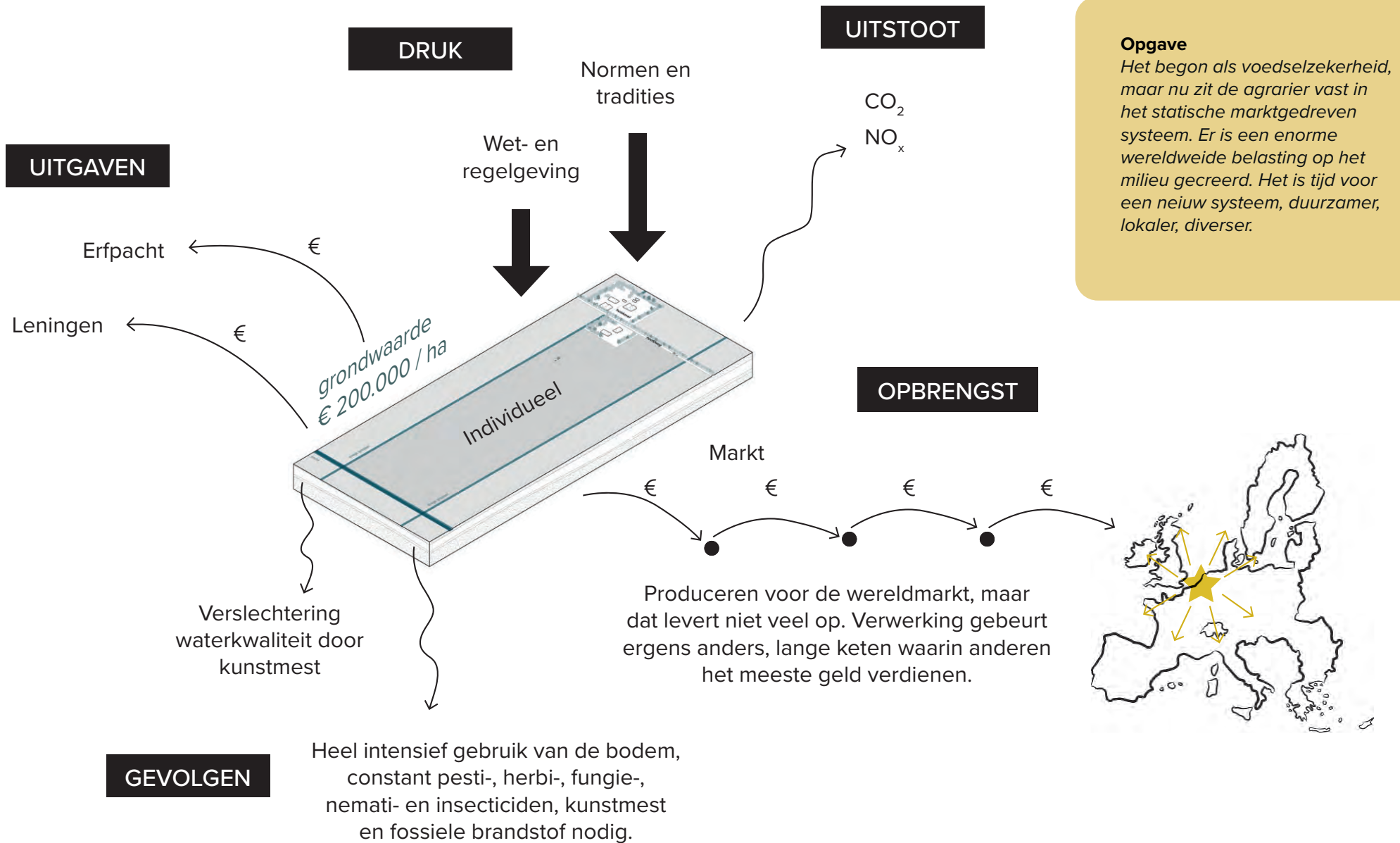
Pionieren als kracht om de identiteit opnieuw neer te zetten. Ook nu zijn er nog steeds pioniers te vinden waarop kan worden voortgebouwd voor de toekomst.

Pionier = "iemand die als eerste iets moeilijks of gevaarlijks doet waardoor anderen het later ook kunnen doen".

Analyse

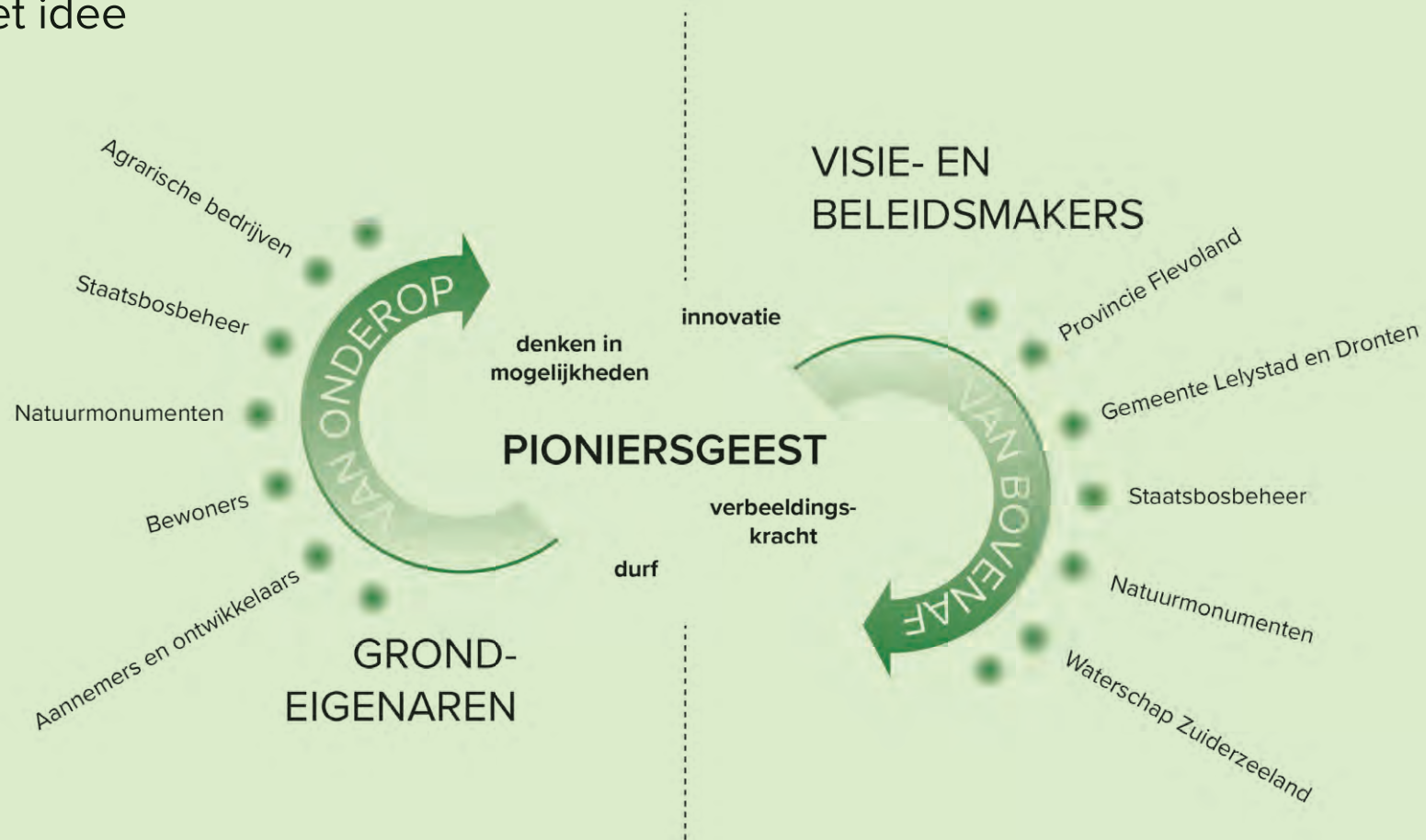
Huidig landbouwsysteem

Onderzoeksvraag

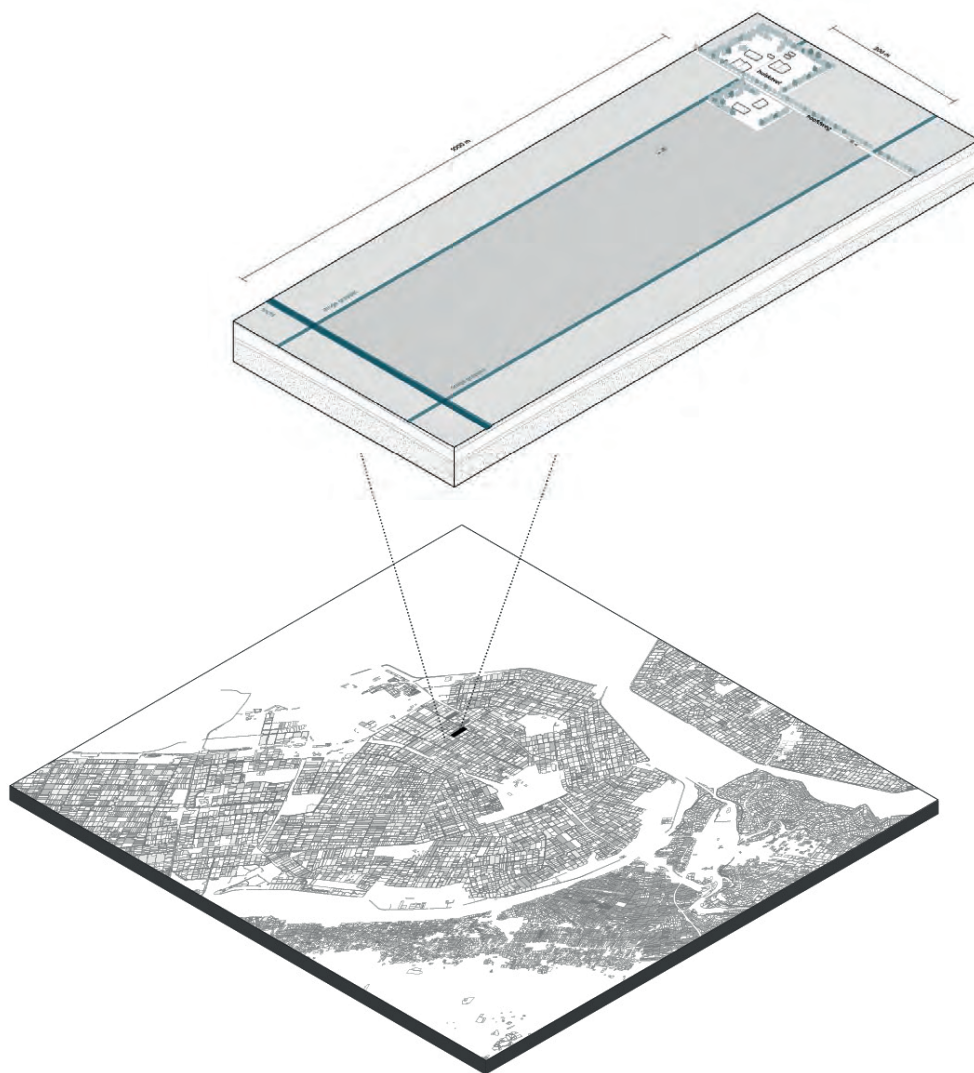
Hoe kan een nieuwe manier van pionieren een voedingsbodemp zijn voor een dynamische toekomst?

Vanuit het idee

Het nieuwe programma

Bewust Beter Boeren

BEWUST

Creëren van meer biodiversiteit, bouwen aan een veerkrachtig systeem, lokaal vasthouden van water en het leveren van andere ecosystemendiensten.

BETER

Voordelen op lange termijn door opbouw van een veerkrachtige gemeenschap: nieuwe vormen van productie vraagt om nieuwe banen, kennisuitwisseling, lokale kringlopen sluiten, meer voordelen door lokale samenwerking.

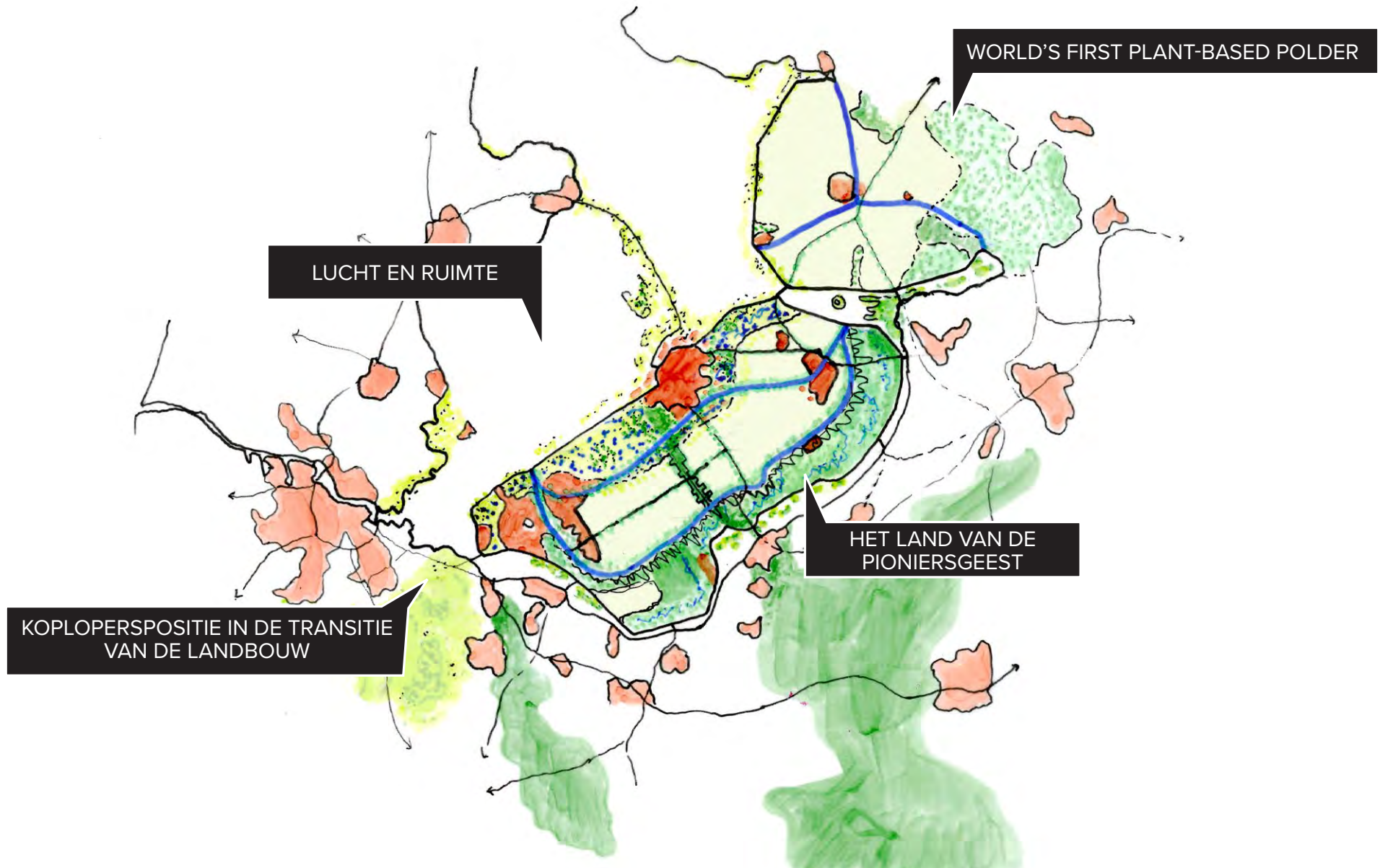
BOEREN

Nieuwe vormen van bedrijfsmodellen met diverse verkoopbare producten, lokaal geproduceerd, verwerkt en gedistribueerd.

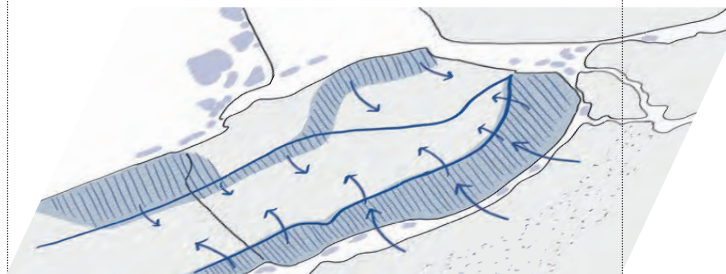
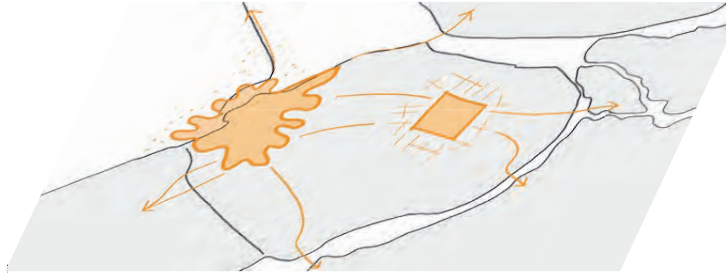
Ontwerp - grote schaal

De regio wordt omarmd

Ontwerp - grote schaal

Essenties

HET STADSE

- *Lelystad als 'Stad van de Nieuwe Natuur'*
- *Dronten als 'Stad van de Nieuwe Landbouw'*
- *Uitbreiding (trein)verbindingen met de regio*
- *Stad en landschap dicht bij elkaar brengen*
- *Stadsranden worden verzacht door agrarische erven te verdichten*

DE RUIGTE

- *Er komt meer areaal op de ecologisch waardevolle zone tussen land en water*
- *De Randbossen worden uitgebreid en vernat*
- *Lelystad wordt omringd door een natte natuurzone met buitendijks meer eilanden*
- *De Knardijk wordt een boscorridor*

HET NATTE

- *De natte natuurzones bergen regenwater en kwel en zorgen zo voor minder droogte*
- *De Hoge en Lage vaart worden beter zichtbaar in het landschap*
- *Een robuuster en natuurlijker watersysteem als resultaat*

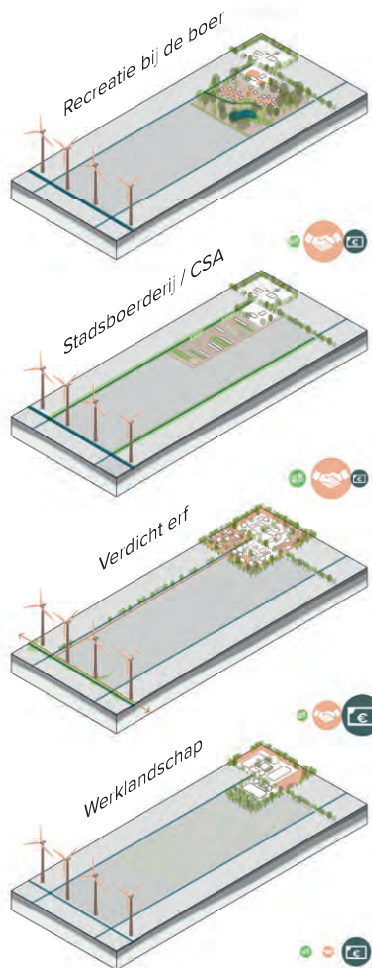
DE RUIMTE

- *Het gebruik van de kavels verandert, maar de open identiteit van het landschap blijft op veel plekken bewaard*

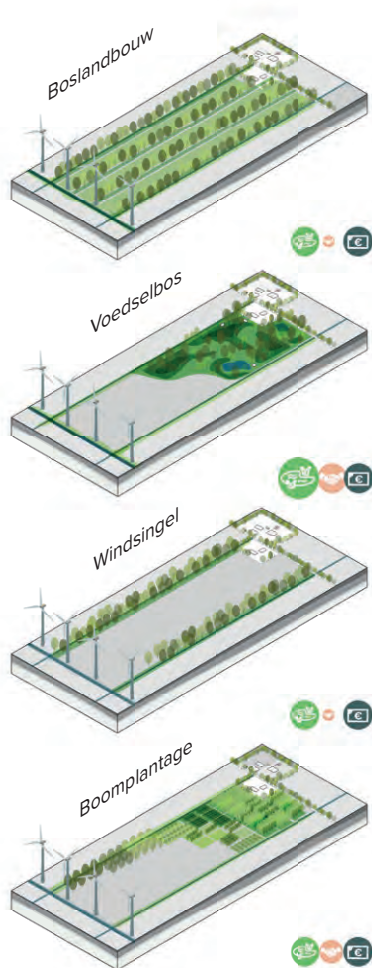

Toolbox voor een meer divers landgebruik

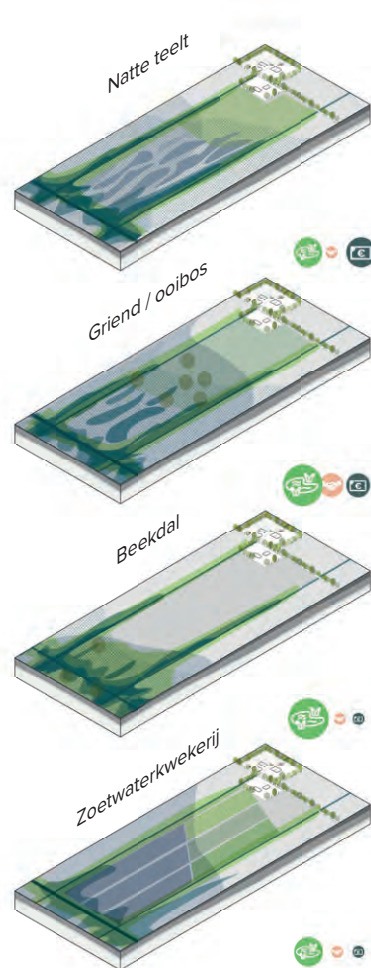
HET STADSE

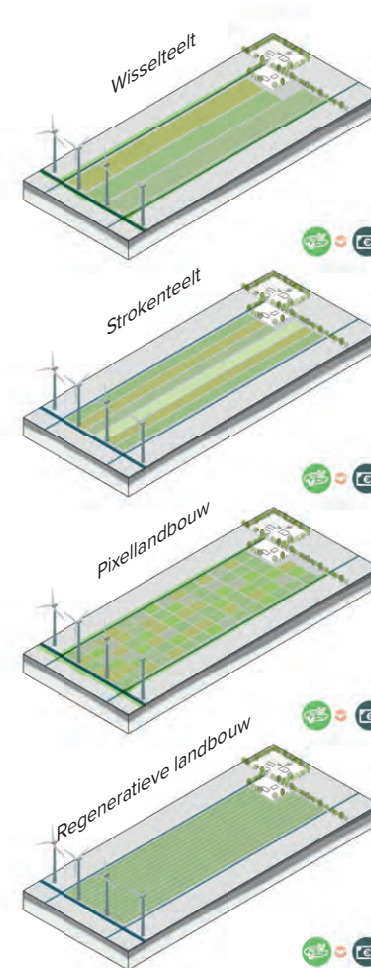
DE RUIGTE

HET NATTE

DE RUIJTE

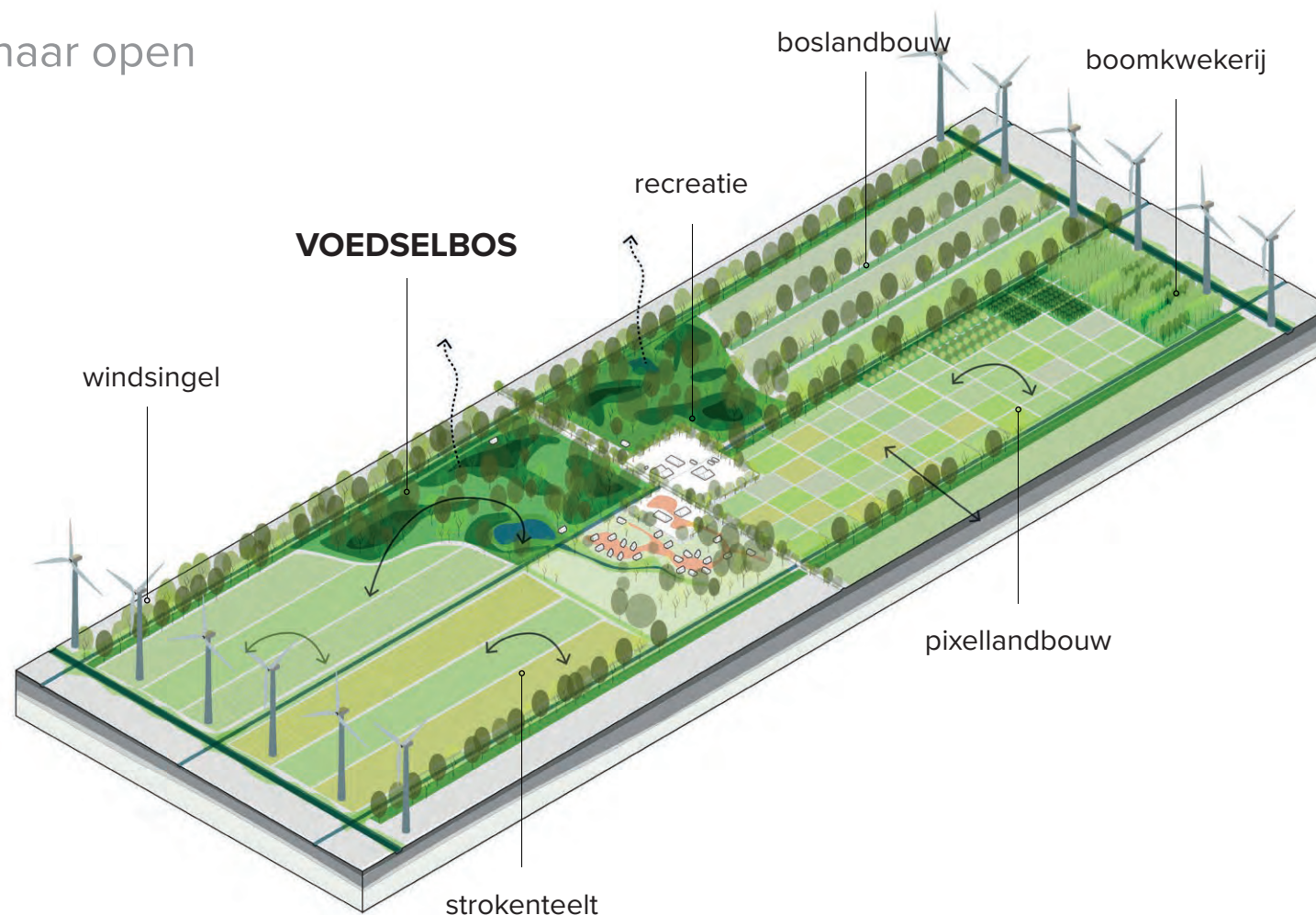
Bosboeren

Op de grens van bos naar open

MOGELIJKE PIONIERS

- *Huidige Flevolander die wil innoveren*
- *Agrariër die niet bang is voor bomen op en rond zijn erf*
- *Akkerbouwer afkomstig van de zandlandschappen*

De nieuwe generatie pioniers

BEWUST

- *Mix van open en gesloten landschappen met natuurwaarde*
- *Bossen houden langer vocht vast voor de omgeving*
- *Vastleggen van stikstof vanuit landbouw*

BETER

- *Hoge educatiewaarde rondom voedsel en natuurontwikkeling*
- *Sociale activiteiten vanuit voedselbossen*

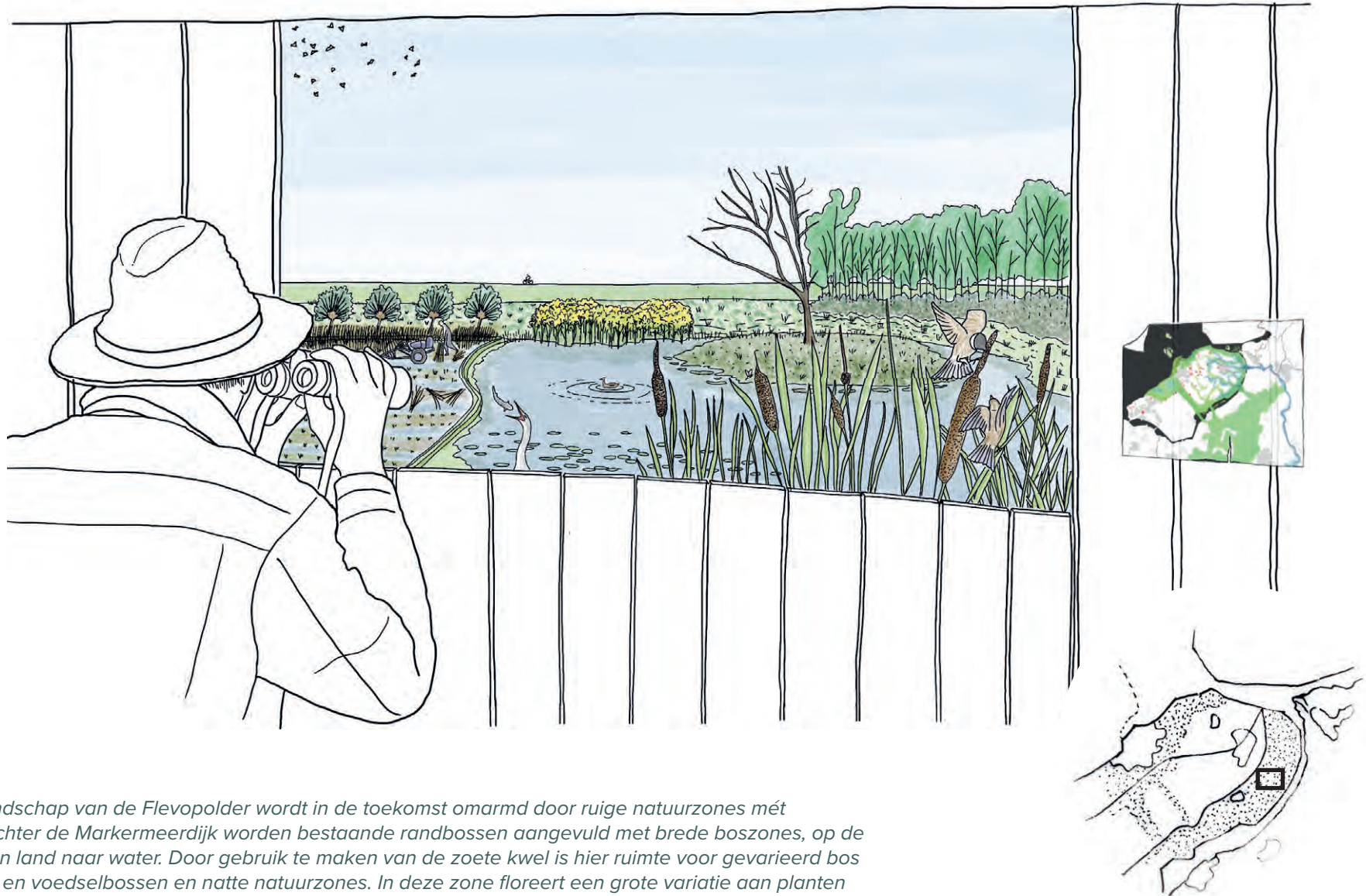

BOEREN

- *Waarde uit voedselbossen (tussen 5 en 15 ha per boer)*
- *Waarde uit producten voor bouw en textiel: wilgentenen, elzenhakhout, eiken en essen*
- *Boomkwekerijen zijn van nationale waarde: 37.000 ha bos nodig komende 7 jaar*

Het Achterland

Ruigte langs de Randdijk

Het open landschap van de Flevopolder wordt in de toekomst omarmd door ruige natuurzones mét productie. Achter de Markermeerdijk worden bestaande randbossen aangevuld met brede boszones, op de overgang van land naar water. Door gebruik te maken van de zoete kwel is hier ruimte voor gevarieerd bos als grienden en voedselbossen en natte natuurzones. In deze zone floreert een grote variatie aan planten met ecologische- en productiewaarde en kan men uitgebreid recreëren.

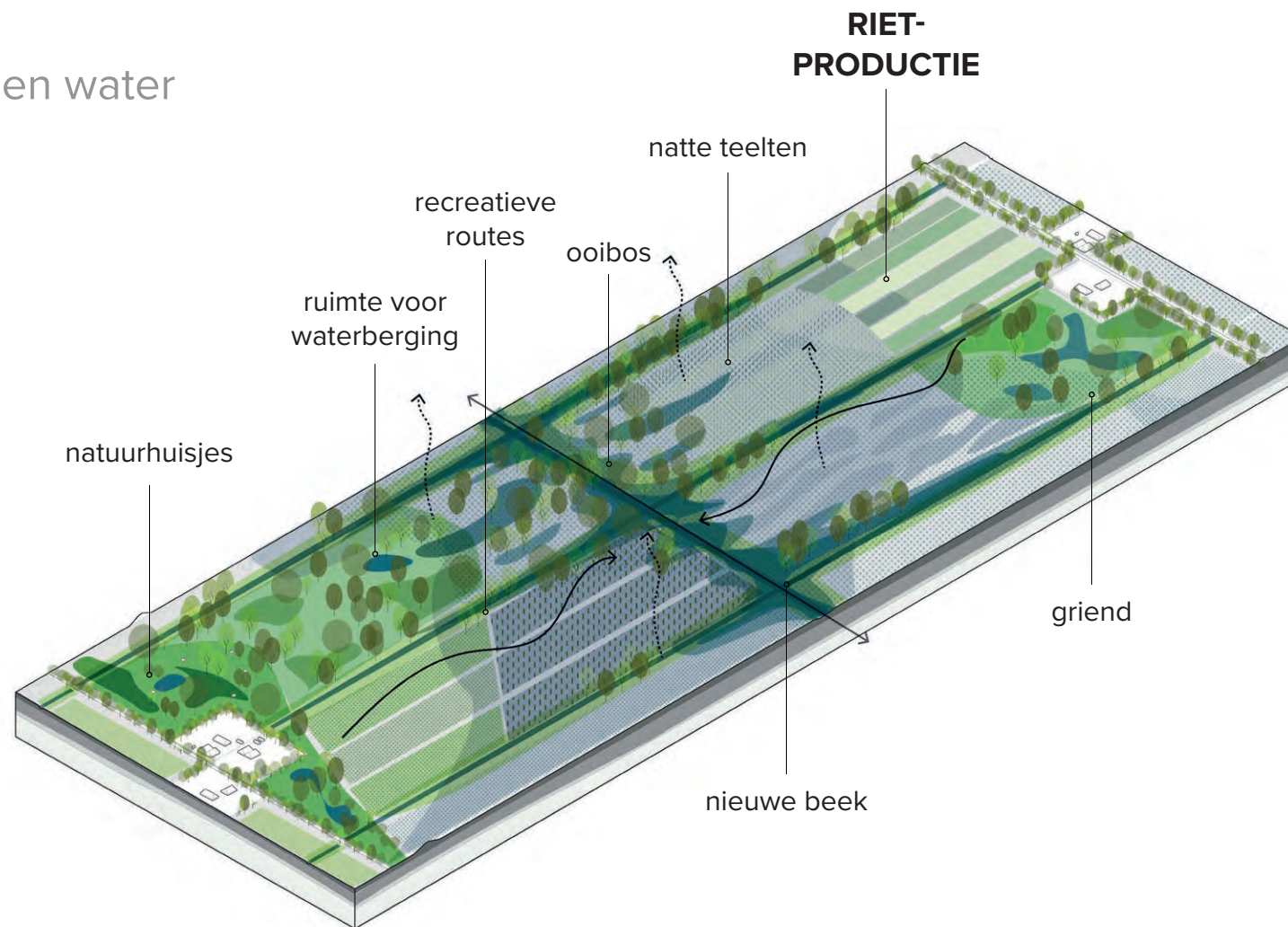
Moerasboeren

Op de grens van land en water

MOGELIJKE PIONIERS

- Zeeklei- of veenweideboer die elders moet wijken voor waterberging
- Agrariër die gewend is aan natte voeten
- Huidige Flevolander die wil innoveren met nieuwe producten

De nieuwe generatie pioniers

BEWUST

- Opvang van kwel en tegengaan verdroging
- Meer biodiversiteit vanwege oppervlaktewater en natuurvriendelijke oevers
- Ruimte voor natuurlijke dynamiek en stroming

BETER

- Structuren van oppervlaktewater komen door samenwerking tot stand
- Houtproductie kan als basis dienen voor lokale bio-based bouw

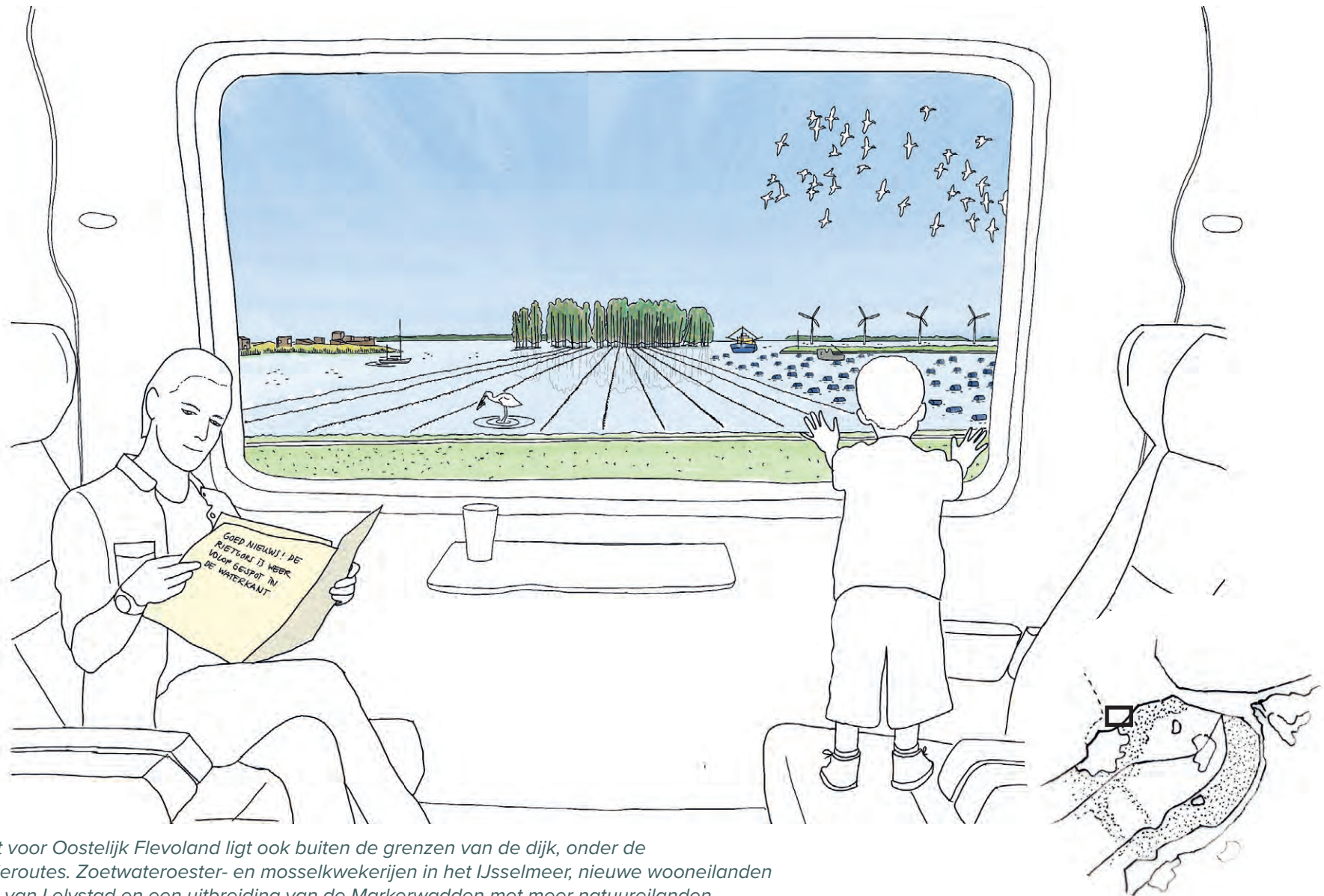
BOEREN

- Waarde uit producten voor bouw en textiel: riet, vlas, lisdodde
- Waarde uit natte voedselteelt
- Landschap met een grotere recreatiewaarde

De Waterkant

Vrij zicht over het IJsselmeer

De toekomst voor Oostelijk Flevoland ligt ook buiten de grenzen van de dijk, onder de vogelmigratieroutes. Zoetwateroester- en mosselkwekerijen in het IJsselmeer, nieuwe wooneilanden voor de kust van Lelystad en een uitbreiding van de Markerwadden met meer natuureilanden.

Landelijk wonen en werken

Op de grens van stad en land

MOGELIJKE PIONIERS

- Jonge gezinnen met groene vingers
- Woongenootschappen en kunstenaarscollectieven
- Zelfstandigen die vanuit huis kunnen werken
- Wetenschappers en studenten
- Zorgboerderij of zorginstelling

De nieuwe generatie pioniers

BEWUST

- Natuurwaarde en verkoeling vlak bij de stad, schone lucht
- Vastleggen van CO₂ vanuit steden en wegen

BETER

- Uitwisseling kennis op gebied van groene economie
- Ruimte voor innovaties in het landelijk gebied
- Mensen wonen en werken in contact met natuur

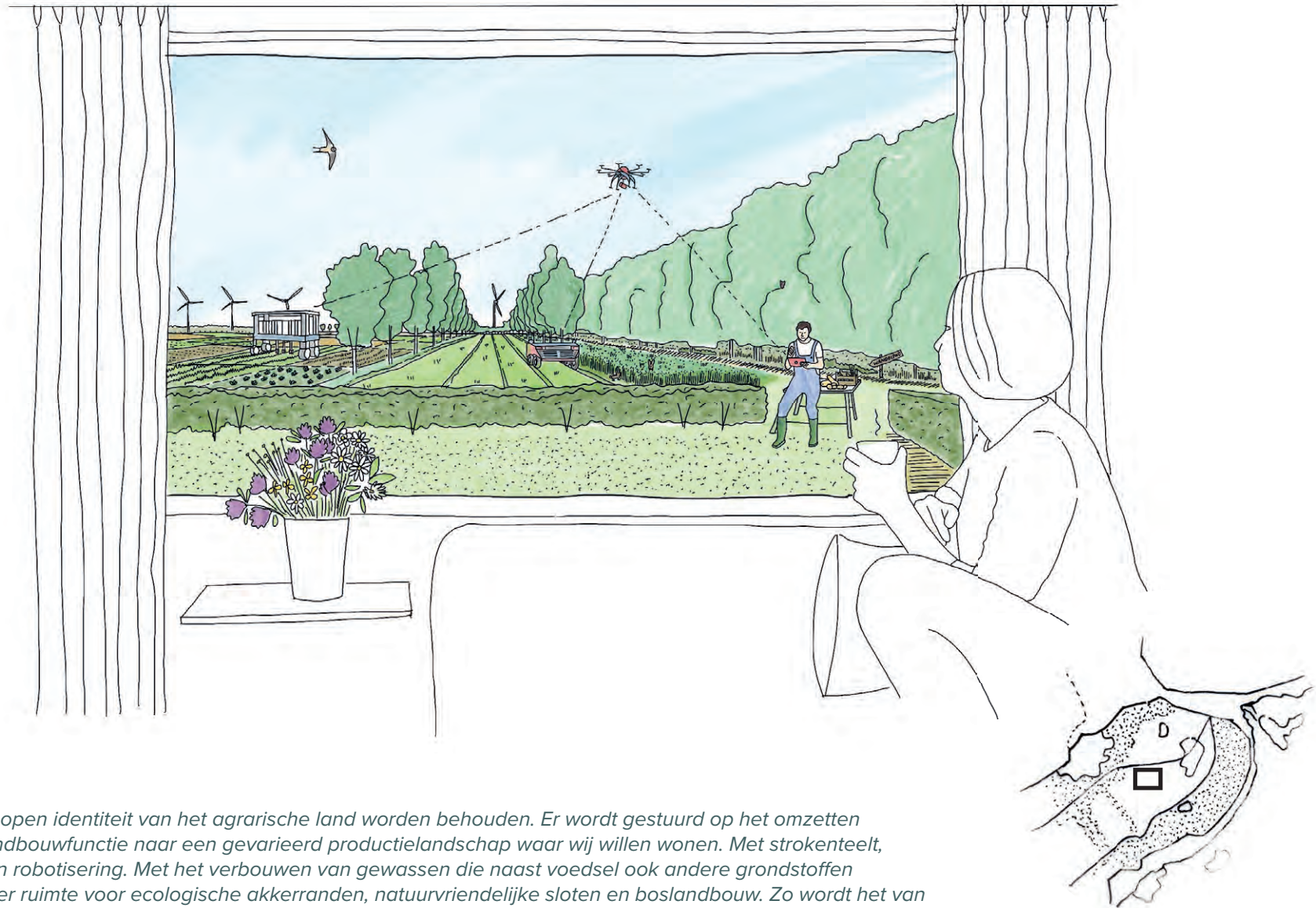
BOEREN

- Afzet via horeca, landwinkel, voedselpakketten
- Verkoop en verhuur van aantrekkelijke woon- en werklocaties
- Waarde van hoogwaardig voedsel en lokale energie-opwek

Het Open Landschap

Innovatieve landbouw bij Dronten

De vergezichten en open identiteit van het agrarische land worden behouden. Er wordt gestuurd op het omzetten van de klassieke landbouwfunctie naar een gevarieerd productielandschap waar wij willen wonen. Met strokenteelt, precisielandbouw en robotisering. Met het verbouwen van gewassen die naast voedsel ook andere grondstoffen opbrengen. Met meer ruimte voor ecologische akkerranden, natuurvriendelijke sloten en boslandbouw. Zo wordt het van economisch efficiënt naar ecologisch efficiënt én economisch rendabel.

Landschap in opbouw

2023

2040

2050

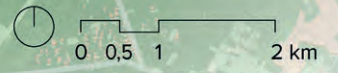

2060

De nieuwe generatie pioniers

De huidige regio

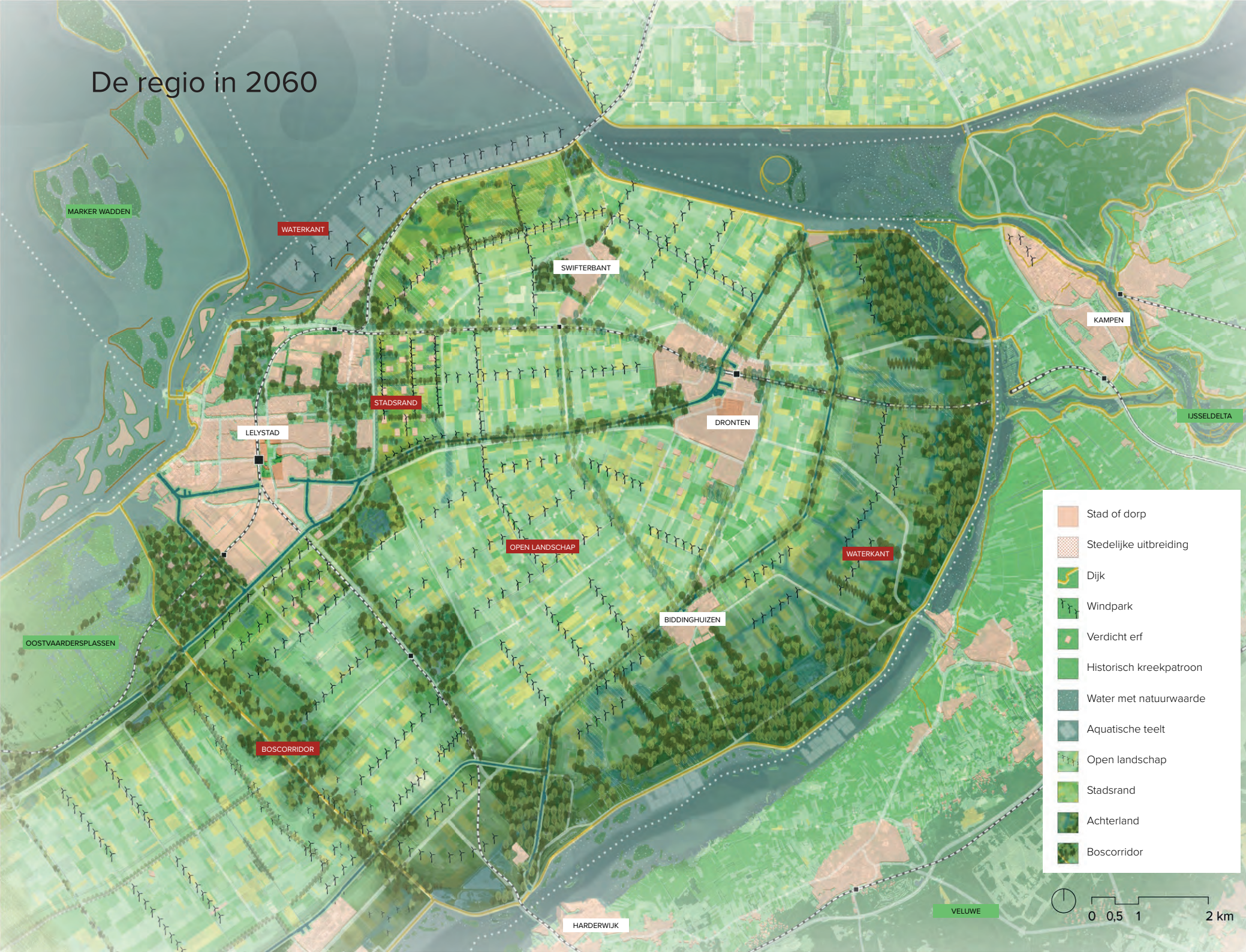

De regio in 2030

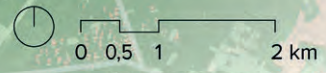

De regio in 2060

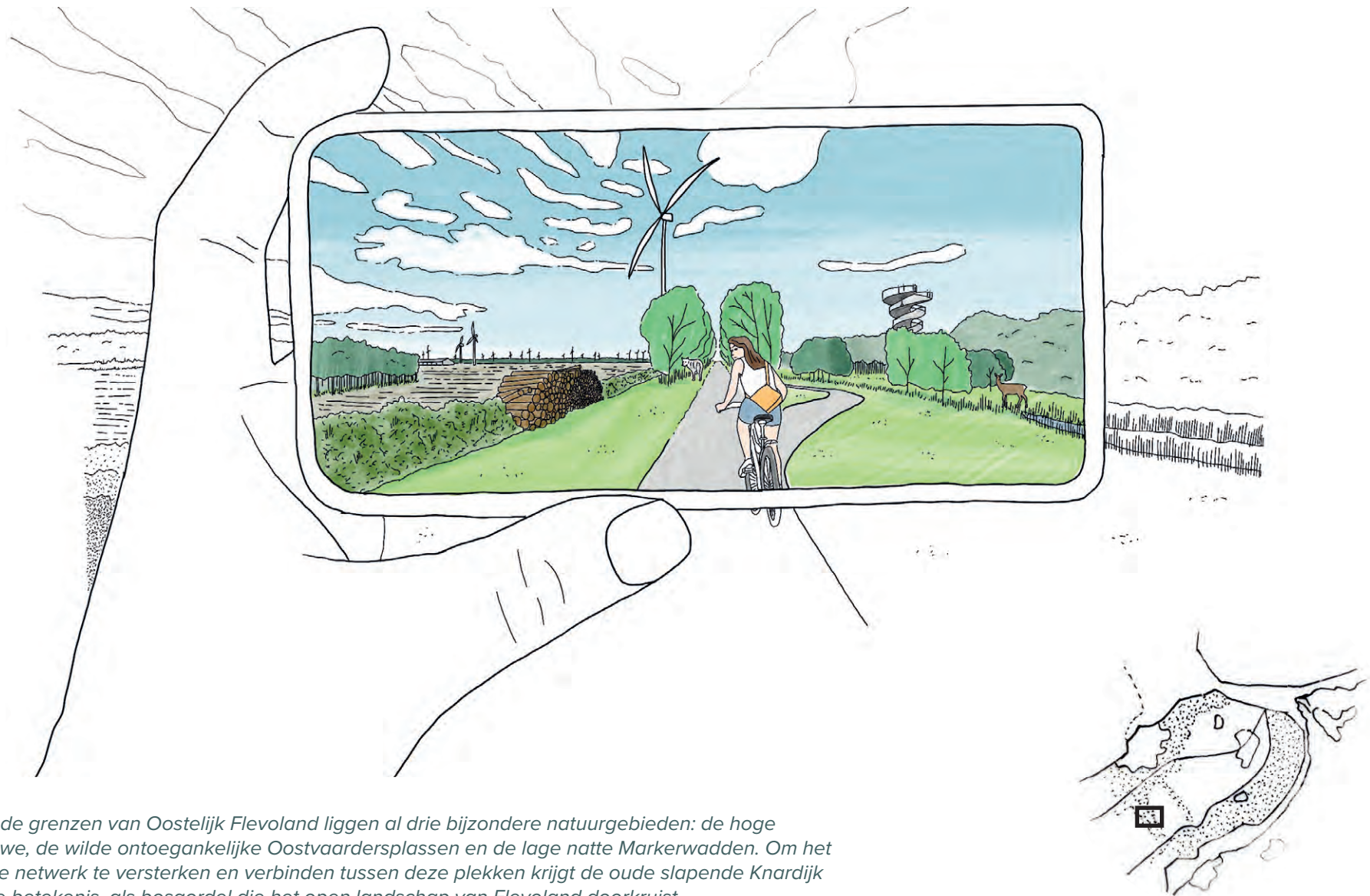
- Stad of dorp
- Stedelijke uitbreiding
- Dijk
- Windpark
- Verdicht erf
- Historisch kreekpatroon
- Water met natuurwaarde
- Aquatische teelt
- Open landschap
- Stadsrand
- Achterland
- Boscorridor

De Boscorridor

Recreatie op de Knardijk

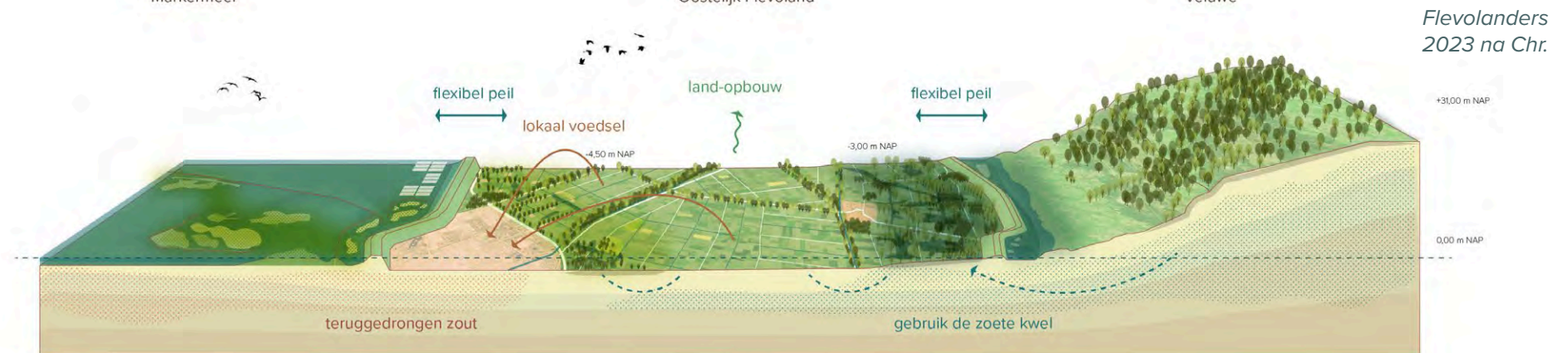
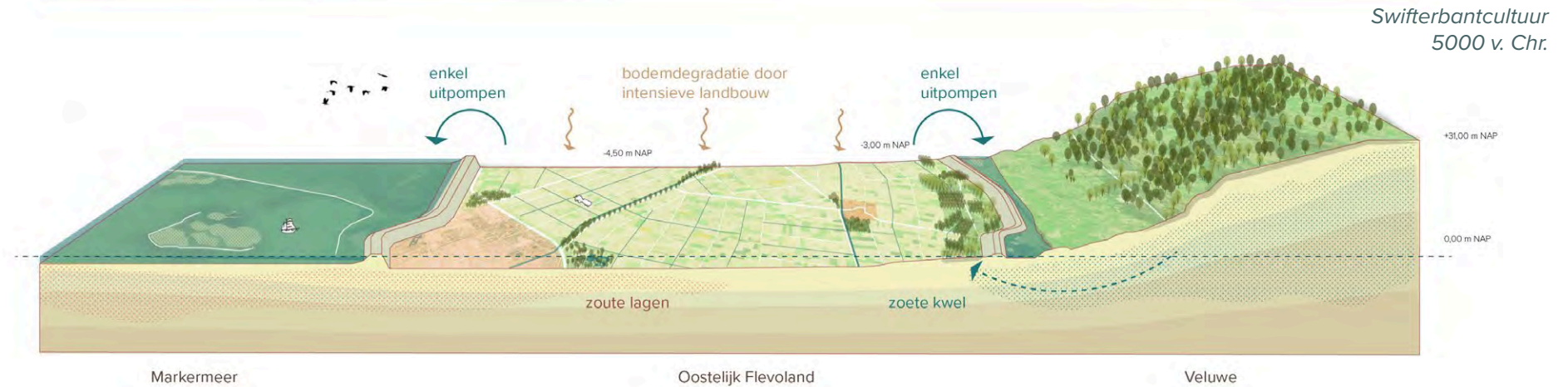
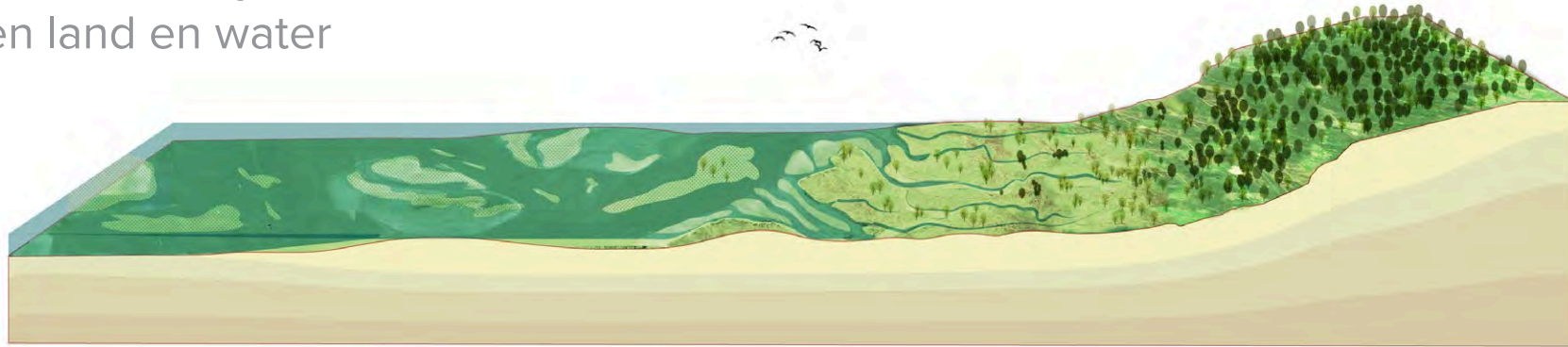

Net buiten de grenzen van Oostelijk Flevoland liggen al drie bijzondere natuurgebieden: de hoge droge Veluwe, de wilde ontoegankelijke Oostvaardersplassen en de lage natte Markerwadden. Om het ecologische netwerk te versterken en verbinden tussen deze plekken krijgt de oude slapende Knardijk een nieuwe betekenis, als bosgordel die het open landschap van Flevoland doorkruist.

Doorontwikkeling van het landschap

Tussen land en water

Nieuwe generatie pioniers
2060 na Chr.

Groei

Acties richting de toekomst

Meteen mee starten

- *Introductie van het programma Bewust Beter Boeren*
- *Bouw klassieke landbouw af en geef ruimte aan divers landgebruik*
- *Verdichting van stad, infra en industriële uitbreiding binnen de grenzen*
- *Dit wordt 's werelds eerste plantaardige polder: zuivel en vlees gaan de polder uit*
- *Start met het tegengaan van droogte, door het water langer op te zetten in peilvakken*

Acties tot 2030

- *Creëer zelfvoorzienende grondeigenaren, startsubsidie Bewust Beter Boeren bouwt af*
- *Versterk de bestaande lijnen in het landschap en maak ze groener en recreatief*
- *Verbind beter met de omgeving: trein- en fietsroutes tussen dorpen, steden en natuur*
- *Begin met het maken van meer waterberging in bredere oevers en oppervlaktewater*
- *Ontwikkel de langverwachte ecologische corridor via de Knardijk*

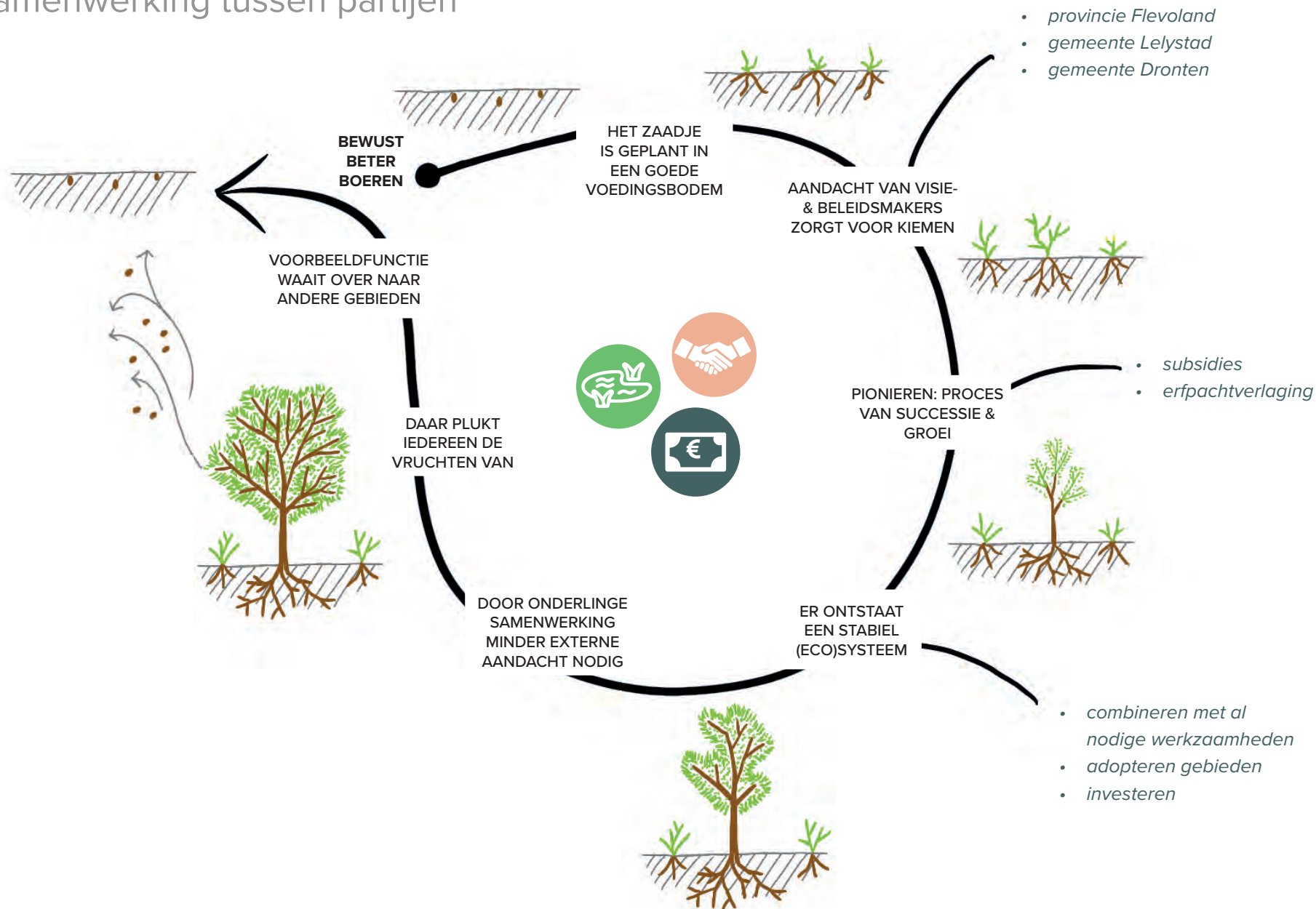
Acties tot 2060

- *Verwilder vanaf de randen; breid de Randbossen uit met ooibossen en omring Lelystad met moeras*
- *Benut ook het water: nieuwe natuur- en wooneilanden in de meren*
- *Programma Bewust Beter Boeren is gestopt, maar er is een lange termijn denken ontstaan dat leidt naar een duurzame toekomst*

Groei

In samenwerking tussen partijen

De nieuwe generatie pioniers vormt gezamenlijk de unieke identiteit om verder te groeien, van een statische polder naar een divers productielandschap.

Met dank aan de regionale partners: provincie Flevoland, waterschap Zuiderzeeland, gemeente Dronten, gemeente Lelystad, Rijksvastgoedbedrijf.

Daarnaast speciale dank voor de onderzoekers en ontwerpers die ons hebben geadviseerd, vanuit Wageningen UR (Jeroen Kruit) en TU Delft (Fransje Hooimeijer, Daan Rooze en Nico Tillie).